

Relații interetnice reflectate în denumiri de localități din sudul Transilvaniei

Andrea MAXINIUC

Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava

andrea75ro@yahoo.de

Abstract: Transylvania has a long history of interethnic contacts – both peaceful and conflicting. As a result, a multitude of either “shared” or divergent place names were recorded throughout centuries in all regions of the respective province. The focus of this article is on central-southern Transylvanian village names, most of them recorded in the Sibiu County (*județul Sibiu*), an area inhabited by Romanians, Transylvanian Saxons and Hungarians. Cases of parallel evolution, bilingualism, diglossia, folk etymology and imposition of official names (in Medieval Latin, German, Hungarian and Romanian) will be highlighted and discussed in detail below.

Keywords: *Transylvania, history, place names, interethnic relationships, linguistic analyses.*

Scurtă introducere

Transilvania este un exemplu perfect de zonă în care sunt vizibile efecte ale unor contacte între grupuri etnice care au fost *coteritoriale*¹ timp de secole. Dintre acele efecte, deosebit de relevante sunt formele (și aparentele sensuri) ale unor denumiri de locuri transilvănene, dintre care multe au avut șansa să supraviețuiască până în prezent. Însă, cu toată importanța lor, destul de puține dintre acele denumiri au fost analizate din perspectiva lingvisticii, și mai ales a lingvisticii de contact.

Trebuie să menționez aici că am avut și o motivație subiectivă atunci când m-am hotărât să scriu acest articol, având în vedere că sunt vorbitoare bilingvă, anume de română (pe linie paternă) și de săsească (pe linie maternă). Așa se explică și de ce (având în vedere și specializarea mea în domeniul filologic) mi-au atras atenția denumirile duble, sau chiar triple, ale unor localități din Transilvania central-sudică. Multe dintre localitățile ale căror nume le voi analiza mai jos sunt situate în zona cunoscută ca Valea Hârțibaciului (germ. *Harbachtal*). Este zona în care se află și satul natal al mamei mele, sat cunoscut ca *Vărd* de către români și ca *Wëird* (germ. *Werd*) de

¹ În folosirea termenului *coteritorial*, îl urmez pe Shevelov (1964: 160), care, referindu-se la cele mai timpurii contacte slavo-române la nord de Dunăre, face următoarele observații: „O mare parte a populației din aceste zone trebuie să fi fost bilingvă pe parcursul unei lungi perioade. Acesta a fost un caz tipic de limbi coteritoriale (*coterritorial*), nu doar învecinate” (trad. A.M.).

către sași (*Sächsen*). De la rudele pe linie maternă am învățat și subdialectul local (*Ortsmundart*) cunoscut ca *Wëirdërsch* („vorbire verzeană”)². Pot de asemenea conversa și într-un subdialect „urban”, folosit în cel mai apropiat oraș, anume Agnita (săs. *Ugnoitëln*, germ. *Agnetheln*)³.

Printre altele, acest articol este menit să evidențieze bogăția și relevanța lingvistică a dicționarului (în două volume) datorat lui Coriolan Suciu – *Dicționar istoric al localităților din Transilvania* (1967-1968)⁴. Respectivul autor (preot greco-catolic, cu doctorat în istorie) a reușit să catalogheze un imens volum de atestări (cronologic structurate) privitoare nu doar la denumiri de localități ardelenene care au supraviețuit până astăzi, ci și la unele dispărute între timp. Cunoașterea, de către Suciu, nu doar a limbii române, ci și a latinei, maghiarei și germanei, i-a fost de un real folos în abordarea unui uriaș volum de denumiri pe care el fie le-a extras direct din documente medievale, fie le-a găsit deja menționate în lucrări ale unor predecesori (precum Bielz, Csánki, Drăganu, Görffy, Iordan, Iorga, Kniezsa, Mazere, Scheiner, Togan, Veress și mulți alții). Ceea ce am putut adăuga la materialul (istoricește organizat) al lui Suciu este o serie de observații privitoare la denumiri de localități sud-transilvănene, percepute din perspective ale lingvisticii de contact, lexicologiei și etimologiei.

Probleme de atestare, atribuire etnică, impunere oficială și etimologie populară

Secolele XII-XIII reprezintă perioada în care regii maghiari au invitat coloniști germani să se așeze în Transilvania. Acei nou-veniți au fost desemnați, în documente scrise în latina medievală, mai ales ca *Saxones* (denumire redată ulterior ca *Sachsen* în germană, *Sächsen* în săsește, *szászok* în maghiară și *sași* în română). Totuși, în cele mai timpurii documente privitoare la ei, acei „oaspeți” (*hospites*) au fost desemnați ca *Theutonici*, sau ca *Flandrenses*⁵. Aceste atestări sunt de pus în legătură și cu faptul că, după cum s-a constatat mai recent, mai ales prin cercetări lingvistice, subdialectele săsești (care uneori diferă chiar de la un sat la altul) prezintă caracteristici asemănătoare cu germana franconică (mai ales cu varietatea luxemburgheză) și cu flamanda, decât cu germana de sus (cea care a ajuns să reprezinte baza germanei standard de azi). În această privință, este de consemnat și faptul că, în abordarea aspectelor caracteristice fenomenului cunoscut în germană ca *Ostkolonisation*, istoricii au stabilit că în satele întemeiate de sași în Transilvania a fost aplicat tipul flamand de alocare a ogoarelor (*flämische Hufe*), după cum menționează Nägler (1979: 47)⁶.

² Detalii semnificative privitoare la satul Vărd și la subdialectul săsesc vorbit acolo sunt de găsit în volumul *Die Werder Sachsen und ihre Mundart* (2000) semnat de Anneliese Poruciu.

³ Dau aici o listă cu abrevierile folosite în acest articol: germ.=german (modern); lat.= latin; lat.med.= latin medieval; magh.=maghiar; m.germ.s.= medio-german de sus; oland.=olandez; rom.= românesc; săs.= săsesc; v.engl.=vechi englez, v.germ.s.= vechi german de sus.

⁴ O scurtă prezentare a vieții și activității lui Suciu este oferită de https://ro.wikipedia.org/wiki/Coriolan_Suciu. De menționat ar fi un destul de trist detaliu: Suciu a încetat din viață în 1967, în timp ce primul volum al dicționarului său se afla sub tipar.

⁵ Vezi respectivele aspecte discutate în Nägler (1979: 47, 181).

⁶ Tot Nägler (1979: 83-84) a luat în considerație dovezi ale prezenței unor vorbitori nu doar de germană, ci și de franceză dialectală (valonă) în primul val de *hospites* occidentali stabiliți în Transilvania. De exemplu, venirea unor valoni din provincia Brabant este indicată de o denumire

Cele mai timpurii referiri la localități din sudul Transilvaniei au apărut în documente scrise în latina medievală, deoarece aceasta a fost limba „de cancelarie” folosită de către autorități ale regatului maghiar, iar ulterior și de către sașii știutori de carte (mai ales preoți). Aceștia din urmă însă, în principal după trecerea sașilor de la confesiunea catolică la cea protestantă (luterană), au început să scrie în germana de sus, nu doar în documente bisericești, ci și în cronicile locale care aveau să fie prețuite de istoricii de mai târziu. În epoca modernă timpurie, cu începere din ultima parte a secolului XVI, tot germana a fost limba oficială a stăpânirii imperiale austriece asupra Transilvaniei. După care, scrierile oficiale aveau să fie atât în germană cât și în maghiară, cât timp a supraviețuit stăpânirea chezaro-crăiască în imperiul austro-ungar, adică până la sfârșitul Primului Mondial, după care Transilvania a intrat în componența Regatului României⁷.

În cadrul contextului istoric schițat mai sus, românii și limba lor au ocupat o poziție destul de neobișnuită. În primul rând, deși românii au rămas ca singuri vorbitori ai unei limbi neo-latine din Europa sud-estică (care include și Transilvania), ei nu au scris nici în latină, nici în propria lor limbă neo-latină înainte de secolul XVI. Iar când au început să-și scrie propria limbă, românii au folosit alfabetul chirilic⁸, nu pe cel latin⁹. Chiar în acele condiții, au fost consemnate (în variate transcrieri) nume de sate românești, în documente scrise de ne-români. Au existat și cazuri în care unele denumiri românești au fost „traduse” în latină, maghiară sau germană, exemplele din această ultimă categorie indicând bilingvismul unor clerici sau slujbași maghiari sau sași știutori de carte. Au existat și manifestări de diglosie (implicând varietăți ale uneia și aceleiași limbi), detectabile în forme diverse ale unor denumiri de localități transilvănene. De exemplu, atât unele vechi atestări scrise, cât și unele forme orale folosite până în zilele noastre de către vorbitorii de subdialecte săsești, dezvăluie multe diferențe față de formele germane impuse de oficialități mai recente. Trăsături dialectale sunt de observat și în transcrierile aparent ciudate aplicate (de funcționari ne-români) unor denumiri de localități românești. Un alt aspect demn de menționat este reprezentat de înlocuirea unor vechi denumiri (simțite a fi obscure, sau chiar ofensatoare) prin denumiri românești „transparente”, fie în perioada care a urmat imediat după unirea Transilvaniei cu Regatul României, sau mai recent, printr-o serie de decrete (precum cele din 1964)¹⁰.

de localitate care a supraviețuit ca *Bărăbanț* (jud. Alba), cu atestări precum *villa Baarbanth* (1299), *villa Barbantina* (1302), *Borbantina* (1339), *Borbánd* (1733), *Barabancz* (1850) și *Bărăbanț* (1854) – (cf. Suciuc 1967: 64).

⁷ Datele principale ale istoriei Transilvaniei sunt de găsit în volumul Pop/Bolovan (2013).

⁸ Din motive istoricește justificate, de-a lungul evului mediu românii ortodocși, inclusiv cei din Transilvania, au folosit, ca limbă liturgică, slavona bisericească, și nu greaca sau latina.

⁹ Având în vedere perioada la care tocmai m-am referit mai sus, merită reamintit faptul că, din punct de vedere socio-politic românii ortodocși din Transilvania (în contrast cu maghiarii, sașii și secuii) au fost considerați a fi o „națiune tolerată”, până în epoca modernă (cf. Pop/Bolovan 2013: 89). Primele semne ale unei emancipări a românilor transilvăneni s-au manifestat după închegarea confesiunii greco-catolice printre respectivii români, spre sfârșitul secolului XVII.

¹⁰ Suciuc a luat în considerație și înlocuirile unor denumiri vechi cu altele, impuse în România prin decretul din 1964 (publicate în *Colecție de legi, decrete, hotărâri și dispoziții*, București: Editura

În ce privește problema atestările documentare ca indicatoare ale unor precedente istorice în teritoriul avut în vedere aici, sunt de observat multe cazuri în care identitatea etnică a întemeietorilor unor localități din sudul Transilvaniei este indicată de cele mai timpurii atestări ale denumirilor localităților respective. După cum evidențiază unele exemple ilustrative date mai jos, autorități din diferite perioade au ținut să adauge indicatori etnici la anumite denumiri de localități. Cazuri speciale sunt reprezentate de denumiri care s-au dovedit opace, în ce privește originea, sau, mai degrabă, posibilitatea de trimitere a lor la una sau alta dintre limbile vorbite în Transilvania. Există și cazuri de denumiri create prin etimologie populară (cu un mecanism care în română a fost denumit *contaminare*, iar în engleză *conflation*), cele mai multe distorsiuni de tipul respectiv fiind cauzate de asemănări întâmplătoare între formele unor cuvinte din limbi aflate în contact.

Aspecte precum cele tocmai menționate devin vizibile prin analiza exemplorilor ilustrative de mai jos. Luând în considerație abordarea de coloratură istoriografică arătată de dicționarul Suciu, voi insista mai mult asupra trăsăturilor etimologice¹¹. Iar având în vedere că deja am indicat mai sus interesul personal pentru o anumită zonă din Transilvania, voi acorda o atenție particulară unor denumiri din bazinul Hârtibaciului (precum *Vârd* și *Agnita*). Totuși, absolut necesare fiind și comparațiile și clasificările, va trebui să mă refer și la denumiri de localități aflate în alte zone.

Exemple și discuții

Deoarece am menționat deja mai sus denumirea actuală (oficială) a orașului Agnita (jud. Sibiu), voi analiza aici respectiva denumire, ca reprezentativă pentru categoria care au evidente legături cu perioada stabilirii coloniștilor germani în Transilvania, perioadă în care respectivii *Saxones* încă erau catolici și, prin urmare, credeau încă în sfinți (spre deosebire de sașii luterani de mai târziu). Așa se face că o întreagă serie de denumiri ale unor sate din Transilvania evocă sfinți patroni ai unor biserici ridicate de sași. Și nu este surprinzător faptul că localitatea care, în româna de azi, apare cu denumirea de *Agnita*, a fost atestată mai întâi, în latina medievală, ca *Vallis Sancte Agnetis* (1317), apoi ca *Vallis Agnetis* (1329) și *Scenthagata* (1349), iar în secolul XIX

Științifică, 1965). Ca să dau doar un exemplu, în privința respectivă, vechile sate denumite *Dobrițel*, *Igazafalva*, *Liget*, *Limba* și *Mocirla* au fost toate redenumite *Dumbrava*. Cu foarte puține excepții, asemenea denumiri mai „neutre” au fost incluse și în dicționarul toponimic Ghinea/ Ghinea 2000.

¹¹ Ca și dicționarul Suciu, cartea lui Năgler (1979) privitoare la colonizarea sașilor are o orientare predominant istoriografică. Iar când Năgler recurge la denumiri de localități în argumentările sale, el folosește aproape exclusiv variantele în germană modernă. Cu privire la cuprinzătorul (și influentul) volum *Toponimia românească*, publicat de Iorgu Iordan, din 1963, nu putem decât să regretăm că reputatul filolog nu a putut beneficia și de materialul dicționarului Suciu, publicat cu patru ani mai târziu. Mai curios este faptul că nu există nicio referire la Suciu în Năgler 1979, deși acesta conține un capitol special privitor la nume de locuri (*Ortsnamen*) din Transilvania. Iar în ce privește cartea lui Ilyés referitoare la „continuitatea etnică în zona carpato-danubiană” (1988), se poate observa o tendință a respectivului autor către omiterea variantelor românești ale denumirilor geografice din Transilvania.

(în maghiară, germană, respectiv română) ca *Szent Ágotha*, *Agnetheln*, respectiv *Agnita* (1854) – cf. Suciu 1967: 26.

Un exemplu chiar mai relevant decât *Agnita* este oiconimul *Sânmiclăuș* (jud. Alba), pentru care Suciu (1968: 130) dă atestări precum următoarele: *villa Sancti Nicolai* (1309), *Zenthmiklos* (1390), *Szent Miklos* (1733), ajungându-se în final la „triumghiul” *Bethlen-Szent-Miklos, Klosdorf, Sîn-Miclăuș* (1854). De fapt, pentru cazul respectiv, lista de atestări dată de Suciu este mult mai lungă, incluzând și variantele (cronologic prezentate) *Olahzenmiklos* (1461), *Zaz Zenthmyklos* (1491) și *Olah Zenthmyklos* (1493), care arată că, cel puțin din secolul XV, în satul respectiv au locuit atât români („valahi”), cât și sași, așa cum indică etichetele etnice adăugate numelui sfântului patron¹². Cu privire la acesta din urmă, se poate adăuga că au avut continuitate atât varianta românească (*Sânmiclăuș*), cât și cea maghiară (*Szent Miklos*), dar sașii au ajuns la „prescurtarea” *Klosdorf*. Este de bănuț și aici o reflectare a „renunțării la sfinți” în cazul sașilor de după convertirea la confesiunea luterană. Mai este de spus și că varianta *Klosdorf* apare ca germană doar prin componenta secundă (cf. germ. *Dorf* ‘sat’), în timp ce *Klos* reflectă o pronunție săsească a germ. *Klaus* (ca prescurtare a lui *Nikolaus*). Cât despre varianta românească a respectivei denumiri (folosită și în prezent, ca oficială), se poate spune că românii au adoptat, cu minime modificări, vechea denumire săsească în întregime sa¹³, astfel ajungându-se la forma *Cloașterf* (jud. Mureș). Pentru respectiva localitate Suciu (1967: 157) dă și alte atestări, de la foarte vechile *Praedium Nicolai* (1267) și *Zentmiklosteleke* (1356), la mai recente *Miklóstelke, Klosdorf* și *Micloșa* (1854).

Altă categorie semnificativă este reprezentată de denumiri care implică îndelungată continuitate în una sau alta dintre limbile vorbite în Transilvania. Voi începe cu cea pentru care Suciu (1967: 166) dă o primă atestare, din 1306, cu transcrierea *Cornachel*, referirea fiind la un sat de pe Valea Hârtibaciului, azi cunoscut sub denumirea *Cornățel* (jud. Sibiu). În secolul XVIII, sub stăpânirea austriacă, denumirea satului a fost înregistrată cu transcrierile *Kornicsel* (1733) și *Korneczel* (1750). Denumirea românească nu ridică probleme etimologice, deoarece se poate face trimitere la rom. *cornățel* (care este dat, într-un articol din MDA-I, ca denumire a mai multor plante cu țepi – deci este de luat în considerație o derivare din rom. *corn* < lat. *cornu*). Trebuie totuși să menționez că satul în discuție a fost atestat sub o denumire paralelă, anume *Hortobagh*,

¹² Din seria de asemenea indicatori etnici, cel mai timpuriu pe care l-am putut detecta în dicționarul Suciu apare în prima atestare a localității în prezent cunoscute ca *Pianu de Sus* (jud. Hunedoara), consemnată mai întâi ca *Blechis pen* în 1488 (iar ulterior ca *Oláh Pián*, într-un document maghiar din 1733). Este evident că *Blechis* îl reflectă pe săs. *blëisch*, un adjectiv derivat din săs. *Bleoch* ‘valah’. E de adăugat că pagini întregi din dicționarul Suciu cuprind denumiri compuse care au (ca prime elemente) indicatori etnici precum *Oláh-*, *Magyar-*, *Szász-*, *Román-*, sau *Walach-*.

¹³ Am spus „în întregime sa” deoarece, în cazul rom. *Cloașterf* (germ. *Klosdorf*), românii au aproximat pronunția săsească nu doar a primului element al compusului, ci și a celui de-al doilea, având în vedere că în alți asemenea compuși nu s-a recurs la germ. *Dorf*, ci la corespondentul săsesc, cu pronunții de transcris ca *-drëf* sau *-trëf* (în funcție de sonoritatea consoanei finale a primului element al compusului). Pe baza unor denumiri săsești cunoscute de mine, voi observa că ceea ce Suciu dă ca *Hendorf* și *Jakobsdorf* (ca variante germane a două denumiri de sate din jud. Sibiu, acum oficial cunoscute ca *Brădeni*, respectiv *Iacobeni*) trebuie imaginate ca *Hendrëf* și *Jakobstrëf*, dacă încercăm să transcriem pronunția săsească autentică.

atestată încă din din 1319¹⁴. Ar părea că e vorba de o denumire compusă, al cărei element secund (*-bagh*) s-ar putea explica prin germ. *Bach* ‘pârâu’, în timp ce primul element, *Horto-* (vizibil și magh. *Hortobágyfalva*, ca denumire a aceluiași sat) rămâne obscur etimologic¹⁵. În perioade ulterioare, același sat a fost consemnat sub denumiri ca *Haremszdorff* (1494), *Harwasdorf* (1509), *Haarbach* (1808) și *Harbachsdorf* (1839). Ultimele două variante pot fi considerate a fi transparente, având în vedere că se referă cu claritate la denumirea Hârtibaciului. Iar respectivul hidronim este clarificabil în teren germanic, având în vedere că dicționarul Berger (1993) include un articol referitor la denumirea geografică *Haar*, trimisă la apelativul m.germ.s. *hare* (‘creastă, colină’), pe care Berger îl consideră a fi obscur etimologic. Pot adăuga că în altă limbă vest-germanică, anume olandeza, există un termen *haar*, cu sensul ‘teren pietros’ (cf. de Vries 1963, s.v. *haar*), iar termenul respectiv oferă o mai bună explicație pentru râul transilvănean pentru care sașii au folosit denumirea *Haarbach*. Pentru o comparație pe direcție semantică, voi mai adăuga și că tot în dicționarul Berger este de găsit un articol privitor la hidronimul german *Steinach* (*Stein* ‘piatră’ + *-ach*, provenit dintr-un vechi substantiv care, etimologic, corespunde cu lat. *aqua*), respectivul hidronim referindu-se evident la un râu cu albie pietroasă.

Din punctul de vedere al lingvisticii diacronice, o abordare a dublei denumiri *Vărd/ Werd* pune pe departe mai puține probleme decât susmenționatul *Cornățel*, denumit și *Haarbach*. În articolul privitor la *Vărd* din dicționarul său, Suci (1968: 241) dă mai întâi tripla denumire reprezentată de variantele rom. *Vărd*, magh. *Vérd* și germ. *Werd* (la care se cuvine adăugat săs. *Wëird*, în transcriere oarecum fonetică)¹⁶. Originea germană a denumirii respective este neîndoielnică, dacă ținem cont de atestarea, în cuprinsul Germaniei, a unor denumiri geografice compuse precum *Kaiserswerth*, *Grafenwerth* și *Nonnewerth*. Acestea sunt incluse în dicționarul lui Berger, care explică elementul secund *-werth* ca pe un sufix toponimic bazat pe un substantiv atestat ca *warid* ‘ostrov’ în vechea germană de sus, ulterior atestat ca *wert* în medio-germana de sus (cf. Berger 1993: 274). Berger trimite respectivul substantiv german la corespondente etimologice din alte limbi

¹⁴ Nu este de exclus posibilitatea ca localitatea în discuție să fi fost denumită, înainte de venirea sașilor, de populația turcică a pecenegilor (m.lat. *Bessi*, rom. *pecenegi*, magh. *bessenök*), care, după pătrunderea în Transilvania, a conviețuit cu românii (m.lat. *Blaci*). Cele două populații au fost menționate, ca temporar coteritoriale, într-un fundamental decret din 1224 (emis în la curtea regelui Andrei II al Ungariei), în care erau indicate drepturile și libertățile „oaspeților teutonici” (cf. Pop/Bolovan 2013: 53-54). În privința dificilei denumiri *Hortobagh* (1319), s-ar putea lansa și o ipoteză a provenienței din limba secuilor (magh. *székelyek*), a căror prezență în zona respectivă a fost stabilită (pe bază documentară, ca și arheologică) în jurul anului 1100 (cf. Nágler 1979: 115).

¹⁵ Iordan (1963: 87 – cu trimitere la Kisch 1929) dă un *Hirtibav* ca variantă românească a magh. *Hortobágy*, acesta din urmă fiind prezentat ca derivat dintr-un „vechi german *Hartobach*”. În opinia lui Kisch (la care Iordan a adăugat un semn de întrebare), respectivul hidronim ar fi însemnat ‘pârâu de pădure’.

¹⁶ Ca o mostră de umor săsesc, se poate menționa aici jocul de cuvinte *Të best vun Wëird*, folosit ca glumeață adresare către un „verzean”, cu posibilă dublă interpretare: fie *Ești din Vărd*, fie *Ești de preț* (cf. germ. *Wert* ‘preț, valoare’).

germanice, precum v.engl. *waro* ‘mal’ și oland. *waard* ‘teren de nivel jos, protejat de îndiguiri’. Sensul celui din urmă explică de fapt și denumirea săs. *Wëird*, având în vedere că Vărdul se prezintă și în zilele noastre ca o mică localitate situată în lunca inundabilă a pârâului denumit *Ēuldbëuch* în săsește, *Altbach* (‘Pârâul Vechi’) în germană și *Albac* în română. Aceste denumiri sugerează că întemeietorii localității în discuție au fost vechii *Saxones*, iar denumirile satului și pârâului date de ei au fost preluate de românii din zonă. Atesările oiconimului în discuție (incluse în dicționarul Suciului) pot fi prezentate cronologic după cum urmează: *Werdt* (1488), *Werd* (1494), *Vert* (1532), *Verd* (1601), *Werd* (1733), *Vérd* (1760) și *Werd* (1854). Reiese că, pe parcursul a peste șapte secole, autorități ale unor stăpâniri succesive (maghiară, austriacă, austro-ungară și românească) au păstrat, cu diferențe de transcriere, denumirea săsească originală a satului care, în prezent este cunoscut oficial ca *Vărd* (locuitorii fiind desemnați, în română, ca *verzeni*). De adăugat ar mai fi că, pe parcursul ultimelor trei decenii, populația săsească a Vărdului s-a diminuat drastic (în cea mai mare măsură datorită emigrării în Germania). Însă, cel puțin vechea biserică (inițial catolică, apoi devenită luteran-potestantă) este încă în picioare, iar cimitirul săsesc încă este la locul lui.

Un exemplu similar de „continuitate prelungită” este reprezentat de oiconimul *Mândra* (*Mîndra* în Suciul 1967: 402), ca denumire a două sate din sudul Transilvaniei. Cel din județul Sibiu are atestări destul de recente, anume *Mondra* (1750) și *Mundra* (1854). Un alt *Mândra* aparține de județul Brașov și este cunoscut de maghiari ca *Szeptelek* (< magh. *szep* ‘frumos’ + *telek* ‘loc, așezare’)¹⁷. Respectivul sat beneficiază de atestări mult mai vechi (cf. Suciul 1967: 403): *Mondra* (1400), *Mundra* (1520) *Mandra* (1637) *Mîndra* (1750), *Mîndra* (1854). O explicație simplă pentru aparent strania alternanță *o/u/a/i* arătată de transcrierile ne-românești ale denumirii respective este că scribii (ne-români) carora li se datorează acele transcrieri au avut dificultăți în alegerea literei care să redea vocala veche românească /ə/, devenită ulterior /i/ (în prezent scrisă *î* sau *â*).

Modificări inter-linguale (incluzând și unele care implică etimologie populară) sunt detectabile în atestările cronologic enumerate de către Suciul (1967: 170) în cazul denumirii *Coveș*, ca actual nume al unei localități din imediata vecinătate a orașului Agnita. O origine maghiară este destul de evidentă în majoritatea atestărilor respectivei denumiri, cu câteva excepții notabile. Astfel, în timp ce *Kuesd* (1357), *villa Kves* (1403), *Kövesd* (1733) și *Köves* (1750) indică suficient de clar o legătură cu adjectivul magh. *köves* ‘pietros’ (derivat al magh. *kő* ‘stone’), alte atestări din lista lui Suciul prezintă ciudate devieri, după cum vedem în cazurile *Kuybesch* (1523), *Kewbesch* (1549) și *Kabisch* (1850), ultimul reprezentând varianta germană oficializată în secolul XIX. Ceea ce am aflat de la sași din Agnita este că acea ultimă variantă ar reflecta de fapt termenul săs.

¹⁷ Adjectivul *mândru* este de regulă interpretat ca împrumut din slavă (deși presupusul cuvânt-sursă din vechea slavă însemna ‘înțelept’ – cf. Ciorănescu 2001, s.v. *mîndru*). Faptul că denumirea maghiară a satului conținea adjectivul *szep* (‘frumos’) ca prim component, arată că, la începuturi, numele românesc al satului reflecta un sens mai vechi al rom. *mândru*, deci *Mândra* era „sinonim” cu *Frumoasa*.

Kabësch ‘balegă de vacă’, ceea ce ar suna (cel puțin în percepția sașilor) ca o denumire peiorativă aplicată locuitorilor din satul respectiv.

Denumiri cu distorsionări popular-etimologice fără intenții denigratoare au fost discutate de Adrian Poruciuc (1994: 100-101). Primul său exemplu este cel reprezentat de *Moșna* (cunoscut în germană ca *Meschen* și în maghiară ca *Muzsna*), pentru care Suciu (1967: 409) dă vechi atestări precum *Musyna* (1280), *villa Musna* (1283), *Moschin* (1503) și *Mwsna* (1561). Originea românească a respectivei denumiri este susținută nu doar de existența unui sat cu denumirea *Moșna* în cu totul alt colț al României (jud. Iași), ci și de faptul că oiconimul în discuție este destul de evident legat de un important apelativ românesc de subtrat, anume *moș* (regional *muș*), cu sensuri precum ‘bunic, înaintaș, strămoș’ (cf. MDA-III, s.v. *moș*) și cu derivate precum *moșinar*, *moșinaș* și *moșnean*, toate referitoare la comunități de țărani liberi (care posedau o anumită moșie în devălmășie). Cu toate acestea, în documente scrise în germană la începuturile epocii moderne, satul respectiv a fost prezentat ca *Meschen*, ca și cum s-ar baza pe săs. *Meschen*, un plural cu sensul de ‘vrăbii’¹⁸.

Concluzii

Deși seria de exemple ilustrative de mai sus este destul de limitată, consider că această concisă abordare a unor oiconime din sudul Transilvaniei oferă posibilitatea enunțării unor concluzii pertinente. Printre altele, este cât se poate de evident că materialul onomastic inclus în dicționarul lui Suciu își poate dovedi relevanța nu doar în plan istoriografic, ci și în domenii precum lingvistica de contact, lingvistica diacronică și etimologia. Materialul respectiv este de interes și pentru cercetătorii interesați de efectele conviețuirii unor comunități de etnie diversă care au ajuns să conviețuiască, pentru perioade mai îndelungi, în unul și același teritoriu. În ce privește etimologia, aș spune că alcătuirii de dicționare românești ar trebui să acorde mai multă atenție celor mai timpurii atestări menționate de Suciu în valorosul său dicționar. În această privință, recomandarea mea are o motivație simplă: după cum am menționat deja, cele mai timpurii scrieri românești, pe baza cărora s-au stabilit prime atestări pentru cuvinte românești, nu sunt mai vechi de secolul XVI, pe când anumite nume de locuri derivate din cuvinte comune românești au fost menționate (chiar dacă în transcrieri derutante) în documente medievale timpurii din Transilvania, scrise în latina medievală, ca și în germană și maghiară. Mă voi întoarce aici doar la două exemple ilustrative date mai sus: în timp ce cuvântul românesc *moș* a fost atestat în secolul XVI (în *Psaltirea Hurmuzachi* – cf. MDA-I, s.v. *moș*), numele de sat *Musyna* (azi *Moșna*) a fost consemnat mai întâi în secolul XIII (1280); iar în timp ce numele de plantă *cornățel* a fost pentru prima dată consemnat, într-o carte din domeniul botanic, abia în 1929 (cf. MDA-I, s.v. *cornățel*¹), numele de sat *Cornachel* (astăzi *Cornățel*) a fost atestat documentar cu peste șase secole mai devreme (în 1306).

¹⁸ Totuși Năgler (1979: 175) îl trimite pe *Meschen*, ca nume de sat, la numele slav al unei insecte. Însă autorul respectiv nu îl ia în considerație nici pe rom. *moș*, nici existența celui alt sat (moldovenesc) denumit *Moșna*.

Aceste fapte, ca și multe altele¹⁹, ar putea îndemna și alți cercetători să acorde atenție celor mai timpurii atestări ale unor nume de locuri din Transilvania.

BIBLIOGRAFIE

- Berger 1993: Dieter Berger, *Geographische Namen in Deutschland*, Mannheim, Dudenverlag.
- Blackshire-Belay 1994: Carol Aisha Blackshire-Belay (ed.), *The Germanic Mosaic – Cultural and Linguistic Diversity in Society*, Westport, Conn./London, Greenwood Press.
- Ciorănescu 2001: Alexandru Ciorănescu, *Dicționarul etimologic al limbii române*, ed. T. Șandru Mehedinți, M. Popescu Marin, București, Saeculum I.O.
- Ghinea 2000: Eliza Ghinea & Dan Ghinea, *Localitățile din România – Dicționar*, București, Editura Enciclopedică.
- Ilyés 1988: Elmér Ilyés, *Ethnic Continuity in the Carpathian-Danubian Area*, New York, Boulder.
- Iordan 1963: Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, Editura Academiei Republicii Populare Romine.
- Kisch 1929: Gustav Kisch, *Siebenbürgen im Lichte der Sprache*, Leipzig, Meyer.
- MDA 2001-2003: *Micul dicționar academic*, I-IV, eds. M. Sala et al, București, Univers Enciclopedic.
- Nägler 1979: Thomas Nägler, *Die Ansiedlung der Siebenbürger Sachsen*, Bukarest, Kriterion Verlag.
- Pfeifer 2004: Wolfgang Pfeifer et al., *Etymologisches Wörterbuch des Deutschen*, München, Deutscher Taschenbuch Verlag.
- Pop/Bolovan 2013: Ioan-Aurel Pop & Ioan Bolovan, *Istoria Transilvaniei*, Cluj-Napoca, Eikon.
- Poruciuc 1994: Adrian Poruciuc, “Linguistic Aspects of the Romanian-Saxon Contact in Transylvania”, în Carol Aisha Blackshire-Belay (ed.), 1994, *The Germanic Mosaic – Cultural and Linguistic Diversity in Society*, Westport, Conn./London, Greenwood Press, pp. 95-104.
- Poruciuc 2000: Anneliese Poruciuc, *Die Werder Sachsen und ihre Mundart*, Iași, Casa Editorială Demiurg.
- Reinhart 2011: Erzsébet-Mária Reinhart, *Dicționar de buzunar maghiar-român/roman-maghiar*, Iași, Polirom.
- Shevelov 1964: George Shevelov, *A Prehistory of Slavic*, Heidelberg, Carl Winter.
- Suciu 1967-1968: Coriolan Suciu, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, I-II, București, Editura Academiei.
- Vries 1963: Jan de Vries, *Etymologisch woordenboek*, Utrecht, Aula-Boeken.
- Zaicz 2006: Gábor Zaicz et al., *Etimológiai szótár – Magyar szavak és toldalékok eredete*, Budapest, TINTA.

¹⁹ De exemplu, chiar și cercetătorii interesați de istoria comunităților de romi din Transilvania ar putea extrage date interesante din dicționarul Suciu (vol. 2), care conține articole precum cel referitor la *Czyganfalwa*, ca denumire a unei așezări din zona Clujului (atestată în 1505, dar dispărută ulterior), sau cel referitor la *Țigăneștii de Criș* (jud. Bihor), ca denumire de sat (supraviețuitor) atestată, în 1507, tot în varianta maghiară *Czyganfalwa* (cf. magh. *cigány* ‘țigan’ + *falu* ‘sat’).